

Nr 106

Ampt Epe

HISTORISCHE VERENIGING IN DE GEMEENTE EPE

Ampt Epe

Nr 106 – maart 1994

REDAKTIE: Th. te Riele-ter Laak, Dorpsstraat 12, 8171 BP Vaassen,
telefoon 05788-71304

Het blad verschijnt 4 keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan de leden
van de Historische Vereniging 'Ampt Epe'

'AMPT EPE' HISTORISCHE VERENIGING IN DE GEMEENTE EPE

De vereniging stelt zich onder meer tot doel:

- het opwekken en versterken van de belangstelling voor de
geschiedenis van de Gemeente Epe

Lidmaatschap f 22,50 per jaar

Bestuur:

- Voorzitter: W. Terwel
Apeldoornseweg 41 – 8172 EH Vaassen
Telefoon 05788-71455
- Sekretaresse: Th. te Riele-ter Laak
Dorpsstraat 12 – 8171 BP Vaassen
Telefoon 05788-71304
- Penningmeester: W. van Putten
Hoofdstraat 80 – 8162 AL Epe
Telefoon 05780-13579
- Leden: M. Endendijk
J. C. Kreffer

Giro: 119.40.15 ten name van penningmeester 'Ampt Epe'
I.S.S.N. nr 0166-2023

In memoriam

Tot ons leedwezen moeten wij u het overlijden van ons erelid, de heer F. Zandstra, mededelen.

Op 4 maart 1994 is hij op 77-jarige leeftijd van ons heengegaan. Wij wensen mevrouw Zandstra, kinderen en kleinkinderen veel sterkte toe bij het verlies van man, vader en grootvader.

In ons volgend nummer van Ampt Epe hopen wij nader in te gaan op Zandstra's vele verdiensten voor Epe en voor onze vereniging in het bijzonder.

W. Terwel.

Eekschillers van de Veluwe

Eekschiller was een beroep dat op de Veluwe veel werd uitgeoefend. Het betrof seizoenarbeid en werd verricht om wat bij te verdienen in het schamel bestaan.

In de 19de eeuw was de economische toestand in Gelderland over het algemeen slecht. Rond 1810 verdiende naar schatting 60 à 70% van de Gelderse bevolking zijn brood op het land.

Er was één bedrijfstak die grote bloei doormaakte: de papierfabricage. Gerenommeerd was in dit opzicht de Veluwe, die in 1808 liefst 135 papiermolens telde. Over het algemeen waren het kleine bedrijfjes met gemiddeld 5 à 6 arbeidskrachten.

Bovendien had elke plaats van enige betekenis zogenaamde kleine nijverheid van smid en timmerman, waarvan sommige zich geleidelijk tot industrieel zouden ontwikkelen.

Echt goed ging het natuurlijk nergens. Een landarbeider in loondienst kon met hard werken in de zomer 40 à 50 cent per dag verdienen en in de winter, als hij werk kon krijgen, 25 tot 40 cent.

Het gemiddelde loon, dat omstreeks 1920 in de nijverheid werd betaald, bedroeg in Gelderland 60 tot 70 cent per dag. Dit was dus meer dan de agrarische sector bieden kon, maar veel minder dan een Hollands dagloon van bijna een gulden.

De gemiddeld zomerdaglonen van de harde werkers op het land bleven in de periode 1810-1850 vrijwel op hetzelfde minimumniveau van minder dan twee

kwartjes. Over die gehele periode van veertig jaren bedroeg de stijging hoogstens 10%.

Er was niet voldoende werk, weinig geld en de lasten waren zwaar.

Het was dan ook niet verwonderlijk dat velen hun geboortegrond definitief de rug toekeerden.

Anderen trokken er elk jaar weer op uit – zoals de Veluwse eekschillers – om seizoenwerk te verrichten.

Buiten de kernen waren grote delen van het Gelderse platteland woest en ledig. In 1825 was de helft van ruim vijfduizend vierkante kilometer nog niet onder de ploeg gebracht. Op iedere vierkante kilometer woonden gemiddeld 52 mensen (nu ruim 300). Voor Drente was dat in die periode 17 mensen.

Op de Veluwe waren grote oppervlakten bedekt met heide en bos, afgewisseld door stuifzandcomplexen die men met wisselend succes aan hun plaats trachtte te binden. Tot in het midden van de negentiende eeuw was meer dan 150 vierkante kilometer met stuifzand overdekt.

Het zeer kleine boerenbedrijf overheerste op en rond de Veluwe, waar een vorm van wisselbouw werd bedreven: één keer rogge gevolgd door twee keer boekweit. De zegetocht van de aardappel verdrong geleidelijk de andere knolgewassen en de boekweit. Dit gewas vereiste veel handenarbeid en intensieve bewerking van de grond, wat voor kinderrijke gezinnen eerder een voordeel dan een nadeel was: de arbeid van de gezinsleden was immers gratis! Arbeidskrachten waren er trouwens volop, soms samenhoekkend in huttenkolonies, zoals bij Oldebroek (rond het midden van de negentiende eeuw 167 hutten, in Doornspijk 32, in Heerde 97; ook in Hattem en Hoenderlo kwamen zij voor).

De woningen waren klein en in alle seizoenen ongerieflijk.

Het woongedeelte besloeg minder dan twintig vierkante meter, er konden net een tafel met een paar stoelen en een kast staan.

De bewoners van de hutten waren nu eens als dagloner in dienst bij een boer, dan weer probeerden zij honing van bijen te winnen of bezems te maken. Als er veel werk was, waren zij welkom. Zij stelden in ieder geval niet veel eisen en waren heel wat gewend. 't Harde – de naam wijst op de harde ondergrond – was voorheen een dorp van eekschillers en bezembinders. De dagloner, ook wel daggelder genoemd, woonde vaak in een klein, met heideplaggen bedekt huisje. Het voorste gedeelte, waarin zich een raam bevond, was betimmerd met denneplanken. Aan de zijkant was een deurkozijn aangebracht.

De meeste boeren namen trouwens liever een vaste knecht in dienst dan een daggelder, dat was goedkoper.

Het was voor een keuterboer bijna onmogelijk iets vooruit te komen. Met mest van twee koeien kon men één bunder niet in cultuur brengen. Mestproblemen waren er toen nog niet! Door als dagloner eek te gaan schillen verkregen ook zij een welkome bijverdiensite.

Het akkermaalshout of eikehakhout groeide in de bosgebieden en op de houtwallen in agrarische gebieden. Deze houtwallen waren opgeworpen om zandverstuivingen tegen te gaan. Het hakhout werd eenmaal in de 8 à 10 jaar gekapt; de stobben bleven staan.

Meitijd was ekerstijd.

Begin mei werd met het eekschillen begonnen, omdat dan de bast gemakkelijk van de dunne eikestammetjes en struiken kon worden verwijderd.

De eekschillers van de Noord-Veluwe trokken er dan op uit, de Veluwe over, maar ook naar de bossen in Drente en Friesland. Men was blij dat de winter voorbij was, want er werd veel armoede geleden.

Het hele huishouden ging mee, een complete volksverhuizing. Alleen ouderen en zieken bleven achter. Het jongste kind ging mee in de kruitwagens, waarin ook het gereedschap werd gelegd. De geit werd uit de kleine stal gehaald en aan de kruitwagen vastgebonden.

De eekschillers trokken gezamenlijk op, naar Zwolle, waar de boot naar Friesland vertrok. Onderweg werd een paar keer gestopt om te rusten. De geiten aten van het jonge gras langs de bermen.

Het gereedschap van de eekschiller

Wanneer de houtschillers op de plaats van bestemming waren gekomen, werden zij als het mogelijk was ondergebracht in een bakhuis of een hooiberg. Was dit niet mogelijk dan werd een hut van boomstammen, takken en plaggen gebouwd. Daarin werden ook de slaapgelegenheden in orde gemaakt. De kleinste kinderen werden bij de hut door de grotere broertjes en zusjes beziggehouden, voorzover zij niet werden ingeschakeld bij het houtschillen. De geiten werden te grazen gezet aan ijzeren staven. Moeder zorgde voor het eten. Er werd gekookt in een beschikbaar gestelde ruimte of er werd een driepoot opgezet bij de plaggenhut: drie stokken van ongeveer 150 centimeter werden aan elkaar gekoppeld. Daaraan werd een kleine ijzeren pot aan een ketting gehangen, waarin dan in geitemelk griesmeel werd gestrooid of brokken roggebrood.

Wanneer voor onderdak was gezorgd kon het eekschillen beginnen. Met een vlijmscherpe bijl of zaag werden de dunne eikeboompjes en -struiken geveld, het zogenaamde talhout. Met een kleine hakbijl werden ze van takken ontdaan, daarna werd het hout op een bepaalde lengte gehakt van 50 à 60 centimeter; ook wordt wel de maat genoemd van zes handen en drie vingers, of zeven handen. ¹⁾

Eerst werd een werkput gegraven, zodat de eekschillers rechtop konden staan bij het eekklappen. Een veldkei of een stuk boomstam werd ingegraven om op te kloppen. Er werd meestal in ploegjes van vier man gewerkt. Het op lengte gehakte talhout werd naar de werkput gebracht en het eekschillen kon beginnen. Met de stompe kant van de bijl of met een eekhamer werd de schors losgeklopt. De doffe slagen klonken dan door het bos. Het omhulsel moest van het hout geschoven kunnen worden. Daarna werd het geschilde talhout in een bos gebundeld. Dit gebeurde met een twijg of een draad. Dit talhout werd later afgeleverd aan brandstofhandelaren en aan slagerijen voor het roken van vleeswaren. Ook de eikeschors werd gebundeld. Dit geschiedde door vier paaltjes in de grond te slaan. Er werd een twijg op de grond gelegd; tussen de paaltjes werd de eikeschors gelegd en vervolgens met de twijg gebundeld en te drogen gezet, net als turf in de veengebieden. De bundel schors werd gewogen met een unster en moest een gewicht hebben van 36 pond.

Eekklappen.

Eekklappen.

Bij het eekschillen was het in hoofdzaak om de schors te doen. Handelaren kochten de schors en het talhout op. De schors werd geleverd aan de leerlooierijen in Brabant. Daar werd de schors in een runmolen vermalen tot run, dat werd gebruikt voor het looien van huiden. Nu is de eekschors vervangen door synthetische looistoffen.

In het Nederlands Leder- en Schoenenmuseum in Waalwijk – het grootste museum op dit gebied in de wereld – staan verschillende machines opgesteld die vroeger werden gebruikt in de leerlooierijen, onder meer een oude schors- of runmolen.

De leder- en schoenenindustrie in de Langstraat en Middenbrabant is daar vroeger ontstaan doordat arme boeren in de wintermaanden huiden en leder bewerkten om het hoofd boven water te houden. Daaruit zijn talrijke leerlooierijen ontstaan, waarvan er nu nog maar één over is.

Een bundel schors.

Houthandel Smit BV in Vaassen, voorheen firma gebroeders Smit – opgericht in 1920 – heeft, naast de handel in hout, het eekschillersbedrijf uitgeoefend en gehandeld in talhout en eikeschors.

Vanaf 1938 was ondergetekende betrokken bij houthandel Smit en heeft in de beginjaren het eekschillersbedrijf in al zijn facetten nog meegemaakt.

Vanaf begin tot eind juli waren er ongeveer 20 mensen extra in dienst: eekschillers afkomstig uit Elspeet, Uddel, 't Harde, Oldebroek, Gortel en Doornspijk. Deze mensen overnachtten niet in het bos, zij gingen 's avonds – na een lange dag van soms 12 uur – terug naar hun woning. Het werkkerrein lag op de gehele Veluwe, doch in hoofdzaak in het Kroondomein.

Eikehakhout kwam ook voor in agrarische gebieden, waar houtwallen waren opgeworpen om zandstuiven tegen te gaan. Door jarenlang cultiveren van de gronden liet het overtollige aan houtwallen zich gevoelen: 's zomers bij regenachtig weer wilde het koren niet drogen omdat de wind van de vlakte door de houtwal werd tegengehouden en in de zomer kon men op de kleine akkers niet wezen door de hitte die er bleef hangen. Dit was dan ook de reden dat de stobben van het hakhout werden geroid, er waren soms stobben bij van een meter hoog.

Een goed voorbeeld hiervan is het Eekterveld in Vaassen, het tegenwoordige industrieterrein, dat zijn naam dankt aan de eek; het gebied heette vroeger de Eekte.

In het begin van deze eeuw werd de gedroogde schors die uit het bos werd aangevoerd, opgeslagen in een speciale eekschuur en werd daar fijn gehakt en in zakken gedaan en vervolgens per beurtschipper of spoor verzonden naar de leerlooierijen. Later werden de bossen schors vanuit het bos rechtstreeks naar de looierijen vervoerd.

Het geschilderde talhout werd in het bos gebundeld met draad om later afgeleverd te worden aan brandstofhandelaren en aan slagerijen, rechtstreeks vanuit het bos. Ook hadden wij een centrale opslag van talhout op het voormalige station Assel, vanwaar verzending per wagon plaatsvond.

De overgebleven takken werden opgebost, de zogenaamde takkebossen, ook wel riezebossen genoemd; deze gingen in hoofdzaak naar de bakkers en dienden als brandstof voor de oven.

Na de tweede wereldoorlog is het eekschillen in onbruik geraakt. Nu kan men dit oude handwerk nog tegenkomen bij folkloristische evenementen als een schaapscheerdersfeest, waar mensen die dit oude ambacht meester zijn demonstraties geven.

- 1) De Nederlandsche Boschbouwvereniging heeft destijds een commissie ingesteld „tot het brengen van meerdere eenheid in de afmetingen en benamingen der inlandsche houtsoorteringen (z.g. Standaardreeringscommissie)”. Deze commissie bracht in 1928 verslag uit.

Wat betreft TAK- en HAKHOUT achtte de commissie het, ook uit historisch oogpunt, van belang enkele maten, die op de Veluwe algemeen golden, vast te leggen:

De eikenschors wordt verhandeld per mud van 69 K.G. luchtdroog gewogen, waaronder 3 K.G. wordt gerekend voor de band.

Direct na het schillen weegt 1 H.L. schors \pm 105 K.G. De schors droogt dus pl.m. $\frac{1}{3}$ van haar gewicht in.

Voor het schillen wordt het hout gehakt in stukken van:

- a. 68 c.M. lengte (z.g. Arnhemsch hout);
- b. 65 c.M. lengte (z.g. Deventer hout);
- c. 40 c.M. lengte (z.g. Harderwijker hout).

Na het schillen wordt de schors in bossen gebonden; 1 mud schors bevat van Arnhemsch hout 5 bos, van Deventer hout 6 bos; van Harderwijker hout 8 à 9 bos. Eén voer schors is 12 H.L. is 810 K.G.

Ook talhout wordt veelal in bossen gebonden.

De talhoutbossen worden verkocht per 100 bos of vim, ook wel voer genaamd.

Vroeger was een vim 104 bos, thans rekent men echter 100 bos.

Een vim Deventer bos weegt versch \pm 1000 K.G.; luchtdroog 750-800 K.G.

Een vim is dus ongeveer 1 m³.

Bij Arnhemsch hout worden deze getallen: 1150 K.G. versch; 860-920 K.G. luchtdroog, terwijl 1 vim is 1.15 m³.

Het lichtere eikenhout, dat zich niet voor schillen leent, wordt in takkenbossen gebonden.

Als normale verhouding geldt, dat verkregen wordt 3 H.L. schors tegen 1 vim Deventer hout en 1 vim takkenbossen, terwijl als normale opbrengst van een 10-jarig hakhoutbosch gold: Per H.A. 25-30 H.L. schors; 8-10 vim Deventer hout; 8-10 vim takkenbossen.

Literatuur:

Twee duizend jaar geschiedenis van Gelderland,
K. Jansma en M. Schroor, 1986.

Langs heidezoom en hessenspoor,
Jac. Gazenbeek.

De Veluwe, luisterrijk land tussen Randmeer en Rijn,
Jac Gazenbeek / Rien Snijders.

Gids Nederlands Openluchtmuseum Arnhem.

Straatnamen Dorpsstraat Vaassen

De weg lopende van de grens Heerde tot de grens Apeldoorn

Onlangs werd ik benaderd door een Vaassens wethouder met de vraag wanneer de straatnaam Dorpsstraat in Vaassen is ingevoerd. „Een routineklus”, dacht ik, want een straatnaam wordt vastgelegd in een raadsbesluit.

Toch had ik als ambtenaar burgerzaken, belast met de straatnaamgeving, beter moeten weten want ... straatnamen daar wil iedereen zijn zegje over doen.

Dat is nu zo, en dat was in vroeger dagen niet anders.

Mijn speurtocht in het gemeentelijk archief leverde interessante gegevens op die ik u niet wil onthouden.

Al rond de eeuwwisseling kende Vaassen zijn Dorpsstraat hetgeen ook terug te vinden is op oude ansichten en advertenties.

Maar deze naam had geen officiële status.

De adressering was toen nog niet zo belangrijk omdat de naam van het bedrijf of de bewoners voor zichzelf sprak. Bovendien was de straatnaam geen onderdeel van adressen, omdat de huizen een wijkletter met een huisnummer voor dat doel hadden. Dit systeem is pas in de jaren vijftig verlaten.

Natuurlijk waren er toen al een groot aantal straatnamen of buurtnamen in gebruik.

Pas op 31 maart 1927 werd door de raad van de gemeente Epe in een gemeentelijke verordening een 60-tal straatnamen vastgesteld waarbij onder punt 1 de naam Hoofdstraat met onderstaande tekst:

DE RAAD DER GEMEENTE EPE:

gehoord het voorstel van Burgemeester en Wethouders;
besluit:

aan de in deze verordening genoemde wegen de namen te geven,
als achter ieder volgnummer genoemd:

Artikel 1.

De bedoelde wegen zijn:

1. van den weg, loopende van de grens der gemeente Heerde tot der gemeente Apeldoorn, aanvangende bij het kadastrale perceel, gemeente Epe en Oene, sectie B, no. 1350 en eindigende aan de zuidelijke grens van het kadastrale perceel, gemeente Vaassen, sectie D, no. 1396 de gedeelten, loopende door de dorpen Epe, Emst en Vaassen „Hoofdstraat”. Blad 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26.

Ziedaar: de gemeente Epe, en dus ook het dorp Vaassen, had zijn Hoofdstraat.

Automobilbedrijf
Luxe Verhuur-inrichting
•Reparatie-inrichting
Stalling - Olie - Benzine

Gebr. Brummelkamp
VAASSEN

GARAGE „de Hoef”

Hoofdstr., tel. 337 (zaak)
Huis, tel. 398 (K 6788)

In de opvolgende jaren werden aan deze straatnaamverordening diverse namen toegevoegd.

Maar toch waren er nogal wat ongenaamde wegen.

Op 17 mei 1937 wordt door Burgemeester en wethouders van Epe aan een aantal ingezetenen gevraagd met suggesties te komen om zo een betere straatnaamgeving te realiseren.

Op 1 juni 1942 wordt deze vraag nog eens herhaald maar dan bij de besturen van de plaatselijke VV's van de vier dorpen.

Het resultaat is een lange lijst met namen waarbij men zich zoveel mogelijk heeft laten leiden door herinneringen uit vroegere tijden. Daarbij wordt tevens het voorstel gedaan om de Hoofdstraat op te splitsen in verschillende namen. Dit om praktische overwegingen. Dit voorstel is hieronder afgedrukt:

1. Naar ons Bestuur meent te weten is van gemeentewege, destijds besloten den Hoofdweg, loopende vanaf de grens der gemeente Heerde tot die van de gemeente Apeldoorn „Hoofdstraat” te noemen. Om redenen van practischen aard (o.a. orienteering door doortrekkende personen e.d. meenen wij U het voorstel te moeten doen, het gedeelte van dezen weg, loopende:

a. van de grens der gemeente Heerde tot Epe (kom) te noemen: Heerderweg;

b. door de dorpskom van Epe te noemen: Hoofdstraat;

c. van de dorpskom van van Epe tot de grens van Emst te noemen: Emsterweg;

d. van de grens van Epe/Emst tot de dorpskom van Emst te noemen: Eperweg;

e. door de dorpskom van Emst te noemen Hoofdstraat;

f. van de dorpskom van Emst tot de grens van Vaassen te noemen Vaassensche weg;

g. van de grens Emst/Vaassen tot de dorpskom van Vaassen te noemen: Emsterweg;

h. door de dorpskom van Vaassen te noemen: Hoofdstraat;

i. van de dorpskom van Vaassen tot de grens der gemeente Apeldoorn te noemen: Apeldoornsche weg.

1928.

Het raadsbesluit met de definitieve vaststelling van deze straatnamen is door mij niet terug te vinden maar uit correspondentie van latere datum mag duidelijk worden dat voor het centrum van Vaassen in de periode 1943/1945 de straatnaam Dorpsstraat is vastgesteld, hetgeen afwijkt van het gedane voorstel. In de oorlogsjaren was de gemeenteraad ontbonden.

Een exacte reden hiervan is mij niet duidelijk.

Omdat toendertijd de huisnummering nog plaats vond middels wijkletters met daarbij een nummer werd in 1951 een begin gemaakt met een geheel nieuwe nummering per straat en daarbij vond tevens de vaststelling van de straatnaam plaats. Voor Vaassen hield dit in dat op 04 oktober 1951 de huisnummering voor de Dorpsstraat in Vaassen werd vastgesteld.

Nog geen jaar later, op 10 maart 1952, reageerde de Vereniging Vaassens Vooruitgang met een schriftelijk verzoek aan de gemeenteraad. Men wenste de straatnamen Dorpsstraat en Emsterweg te laten vervallen en hiervoor de namen Hoofdstraat en Eperweg opnieuw in te voeren. Uit het gemeentelijk archief blijkt dat B en W van Epe in eerste instantie hier niet onwelwillend tegenover stonden. Echter een rapport van de toenmalige ambtenaar burgerzaken gooide roet in het eten. Deze ambtenaar schreef een notitie aan B en W waaruit ik de volgende passage heb overgenomen.

EPE, 25 april 1952

AAN

Burgemeester en Wethouders
der gemeente

E P E

Onderwerp:

Straatnaamgeving.

2e. Voorts werd gunstig beschikt op een verzoek van de Vereniging voor Vreemdelingen Verkeer „Vaassen's Vooruitgang" te Vaassen, inzake de omdoping van de Dorpsstraat in Hoofdstraat en de Emsterweg in Eperweg.

Tegen deze beslissing zou ik echter gaarne de volgende argumenten naar voren willen brengen.

Bij de naamgeving van genoemde straten in de jaren 1942/43 is in de Commissie te Vaassen, bestaande o.a. uit de Heren G. E. Windemullen, P. Wagenaar en L. M. Akkerman, reeds strijd gevoerd over deze, uit zuiver praktische overwegingen, voorgestelde namen.

Als argumenten van onze kant werden aangevoerd:

a. De splitsing van de verkeersweg in verschillende delen is zo logisch mogelijk gemaakt.

Er zou genummerd worden vanuit de dorpskernen. Zodoende werd het gedeelte van de kom Epe tot de grens Heerde: Heerderweg; de weg door de kom Epe: Hoofdstraat (Epe is nu eenmaal het grootste dorp en bovenal de zetel van het gemeentebestuur); het gedeelte van de kom tot Emst : Emsterweg. Dit laatste gedeelte is echter later vervallen, juist in verband met de naam Emsterweg te Vaassen en is de Hoofdstraat doorgetrokken. In Emst werden in hetzelfde logische verband de namen: Eperweg, Hoofdweg, Vaassenseweg en in Vaassen de beide buiten de kom gelegen gedeelten: Emsterweg en Apeldoornseweg.

Bij de naamgeving van het komgedeelte ontstonden echter de moeilijkheden. Voorgesteld werd Dorpsstraat, doch de commissie hield vast aan Hoofdstraat. Een andere naam is niet denkbaar. Het argument van de commissie was: achterstelling van Vaassen. Om welke redenen de naam Dorpsstraat een achterstelling betekent werd niet vermeld.

Helaas zijn van de vergaderingen van deze commissie geen notulen gemaakt, doch buiten bovengenoemden hadden hierin zitting H. E. Stel, J. E. Weller en A. J. de Bruin, die hieromtrent nadere inlichtingen kunnen geven.

Na de uiteenzetting van bovengenoemde argumenten, alsmede van het motief, dat dubbele benaming, vooral van hoofdwegen, in de gemeente moet worden voorkomen, heeft de commissie de naam: Dorpsstraat aanvaard, terwijl over de naam Emsterweg geheel geen verschil van mening heeft bestaan.

Als compensatie, om aan te tonen dat dezerzijds

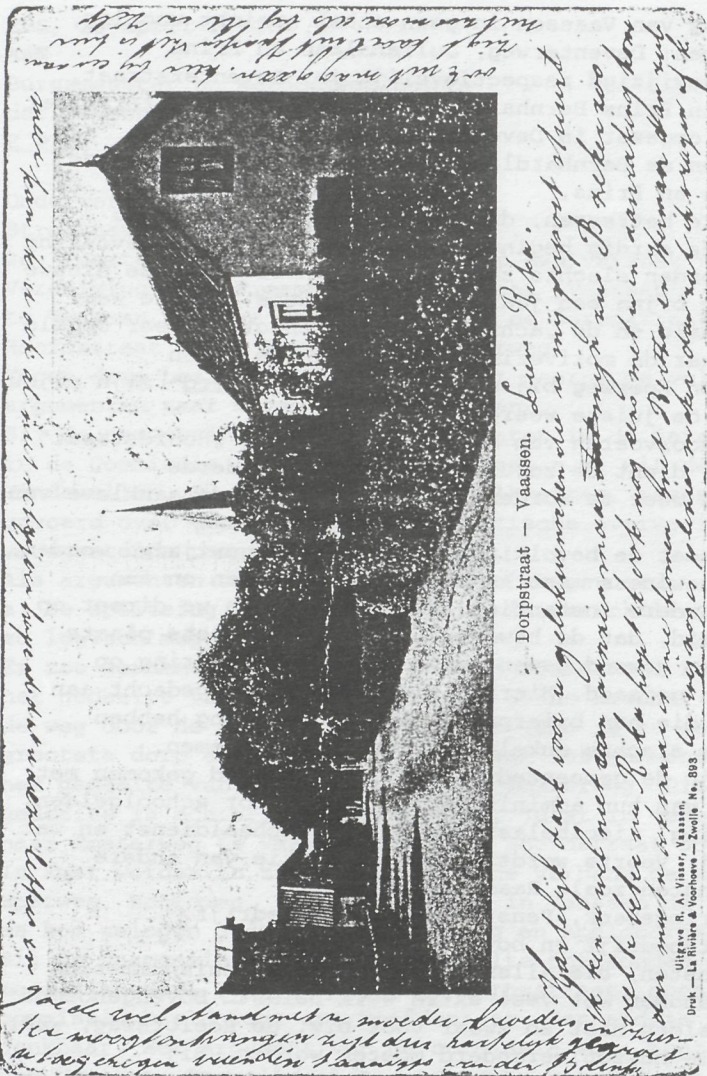
achterstelling van Vaassen in geen enkel opzicht voorlag, werden de namen: Deventerweg, Julianalaan en Prins Bernhardweg gewijzigd respectievelijk in: Deventerstraat, Julianalaan en Prins Bernhardlaan, terwijl de Deventerstraat te Oene werd omgezet in Deventerweg en in Epe aan de Julianalaan en de Bernhardlaan resp. werden toegevoegd de namen Prinses en Prins.

Het is zeer te betreuren, dat eerst nu, waar de nieuwe benaming reeds aardig begint in te burgeren bij de bevolking - klachten worden slechts zelden meer gehoord - en de nieuwe huisnummering bijna een jaar gereed is, deze kwestie weer wordt opgerakeld en de „achterstellings-theorie" weer opgeld gaat doen, daar de motivering, als zouden de namen Hoofdstraat en Eperweg bij de bevolking „verankerd" zijn mijns inziens niet de juiste weergave is.

3e. Bij het doorvoeren van de nieuwe benaming „Hoofdstraat" en „Eperweg", dient de zojuist moeizaam veranderde administratie weer te worden gewijzigd met al de aancliffe van dien.

Niet alleen moet de bevolkingsadministratie gewijzigd worden, doch aan de bewoners moet kennis gegeven worden en aan ongeveer 30 andere instanties. Hierbij stuiten we direct op de moeilijkheid, dat de bewoners, die in de eerste plaats reeds volkomen gewend gewend zijn aan de verandering op kosten worden gejaagd. Hierbij dient de worden gedacht aan zakenlieden, die hun briefpapier en girorekening hebben veranderd, om slechts enkele voorbeelden te noemen. Daarnaast zijn de gemeentendiensten juist gereed gekomen met het wijzigen van hun administraties zoals voor schoolgelden, straatbelasting, rioolbelasting, huisvuilophaaldienst en wat dies meer zij. Voorts wordt de administratie van andere overheidsdiensten zoals Raad van Arbeid, Rijksverzekeringsbank, Pensioenraden, Gasbedrijf, Electriciteitsbedrijf en bovenals de diverse Belastingdiensten, die allen juist de nieuwe huisnummering hebben overgenomen met veel extra werk belast... Bovengenoemde argumenten gelden niet zo zwaar voor b.v. de Roelofsweg, waar slechts enkele huizen veranderd moeten worden. Bij bovengenoemde straten ligt de situatie achter geheel anders daar het aantal bewoners juist zo hoog ligt. Alleen de verandering in het bevolkingsregister zal naar schatting één maand extra werk vorderen, hetwelk alleen kan worden verricht als de vele werkzaamheden (o.a. verkiezingen en dupliceren van het archiefregister) gereed zijn.

Op grond van het feit, dat de voorgestelde wijzigingen slechts op sentimentsgronden berusten en niet op een praktische basis berusten, zou ik Uw College willen voorstellen U beslissing te willen herzien en de nu reeds een jaar ingevoerde benaming te willen handhaven. De Ambtenaar van het bevolkingsregister,

1903.

Op 27 mei 1952 stuurden Burgemeester en wethouders een brief aan de Vereniging Vaassens Vooruitgang waaruit het volgende stukje tekst is overgenomen:

Uw verzoek heeft een punt van uitvoerige bespreking in ons College uitgemaakt, waarbij de volgende overwegingen naar voren kwamen:

De namen: Dorpsstraat en Emsterweg werden in de jaren 1942/45 vastgesteld door een commissie, bestaande uit een aantal inwoners van Vaassen en vertegenwoordigers van het gemeentebestuur.

De huidige samenstelling van de namen van de verkeersweg Apeldoorn-Zwolle werd door deze commissie geheel aanvaard op grond van zuiver praktische overwegingen.

Bij de naamgeving is uitgegaan van het standpunt dat zoveel mogelijk dubbele benamingen, vooral voor de hoofdwegen in de gemeente, moet worden voorkomen, terwijl in Emst reeds lang een Eperweg bestaat.

Nu de huisnummering reeds een jaar gereed is en geheel verwerkt in de administraties van gemeente en ongeveer 30 andere overheidsinstanties, zou een omdoping van de dichtbevolkte hoofdstraten een extra arbeid vergen van maanden.

Op grond van bovenstaande hoofdmotieven, kunnen wij geen vrijheid vinden de Dorpsstraat en Emsterweg te Vaassen om te dopen in Hoofdstraat en Eperweg.

Als ik nu terugkijk op de gevoerde correspondentie en de discussie die heeft plaats gevonden over de naam van de belangrijkste straat van Vaassen dan is de huidige naam Dorpsstraat zo gek nog niet want het is en blijft de straat van het dorp.

Zo dacht men er ook over omstreeks 1900 want toen sprak men al van de „Darpstroate”.

Jan Nienhaus, (amb. burgerzaken).
Vaassen.

MODE-ARTIKELEN EN
== MANUFACTUREN ==

H. DAAMS
VAASSEN

— Dorpsstraat —
tegenover hotel „De Cannenburgh”

== MANUFACTUREN ==
EN MODE-ARTIKELEN

Gijsbertus de Zoete, Bosbaas op Tongeren (1)

Dit het verhaal van de bosbaas, die 53 jaar lang een stempel heeft gedrukt op het landgoed Tongeren bij Epe. Voor wie de naam Tongeren niet veel zegt, zal ik een korte aanloop nemen en beschrijven wie de voorgangers van de hoofdpersoon waren en voor wie zij werkten.

Daarvoor begin ik in Harderwijk, waar op 10 maart 1763 de burgemeester, Nicolaas Wilhem de Meester, overleed. Bij de verdeling van zijn nalatenschap in 1768 erfden zijn oudste dochter Comelia Maria en haar man Jan Hendrik Rauwenhoff onder andere „enige ongerede (onroerende) goederen in den Ampte van Eepe Buurschap Tongeren gelegen”, bestaande uit 5 boerderijen en land. Het duurde niet lang of zij gingen er bomen planten en paden aanleggen, waarmee zij een begin van een landgoed maakten. In 1778 kochten zij „een boerenhuis met een Spijkertje daaraan”. De pachters ervan waren Lùbbert Willems van Tongeren en zijn vrouw Hendrikje Gerritsd, Het daarop volgende jaar werd er verbouwd en werd vermoedelijk een herenkamer in het Spijkertje gebouwd. Een Spijker was een gebouw bij of tegen een boerderij, vaak vierkant van vorm. Het doel ervan was niet altijd hetzelfde. Hier zal het gegaan zijn om de opslagplaats voor oogst, vaak de pacht in natura. De herenkamer werd door de eigenaar gebruikt wanneer hij op Tongeren verbleef.

Met Jacob Lubberts en diens vrouw Evertjen Jansd sloot het echtpaar Rauwenhoff op 14 juni 1791 een contract waarin hun taak werd omschreven, die onder

Jan Hendrik Rauwenhoff (1730-1815).

andere inhiel: „Huis en meubelen zindelijk houden ... de hoven en verdere beplanting bearbeiten ... aantekening houden van komen en gaan van arbeiders ... en eindelijk alle mogelijke toeverzicht op alle dingen hebben en in alles onzen interest en voordeel zodanig te behartigen als getrouwe waardslieden verplicht en schuldig zijn te doen”. Naast een jaarloon van 100 gulden kregen zij vrij de beschikking over de woning, bestaande uit keuken of haart, goot (geute) of washuisjen, kelder en stalling voor drie beesten. Daarmee lijkt Jacob Lubberts de eerste opzichter op Tongeren te zijn geweest. De woning waarover wordt gesproken was het boerenhuis bij het Spijkertje. Hoewel het zeer aannemelijk is dat Jacob de zoon is van Lubbert Willems, heb ik daar tot nu toe geen enkel bewijs van gevonden. Wel komt Jan, zoon van Jacob Lubberts en Evertjes Jansd voor in het doopregister van de N.H. kerk in Epe; hij werd 8 maart 1796 geboren. Uit de volgende 70 jaar zal ik enkele gebeurtenissen kiezen, die van belang zijn voor dit verhaal. Tussen 1805 en 1807 werd er tegen de boerenwoning en het Spijkertje een herenhuis gebouwd, het Huis Tongeren, dat later het Oude Huis wordt genoemd. In 1821 was Jan Hendriks' kleinzoon, eveneens Jan Hendrik geheten, eigenaar van een belangrijk deel van het Tongerense bezit. Zijn opzichter Jacob Lubberts overleed in 1826. Jan Hendrik besloot diens zoon Jan op proef het werk van zijn vader te laten voortzetten. In 1828 trouwde Jan Hendrik met Anna van Heurn. Zij kregen vier kinderen, Nicolaas, Willem, Anna en Frans. Toen de jongste drie maanden oud was, in 1833, overleed Jan Hendrik. De proeftijd van Jan Jacobs als opzichter was zonder contract in vaste dienst overgegaan en eerst in 1838 sloot Anna met Jan een overeenkomst, waarin in 9 artikelen zijn taak werd omschreven: diensten aan zijn opdrachtgeef-

Het Huis Tongeren omstreeks 1830.

ster met betrekking tot het Huis Tongeren en de moestuin, toezicht op de arbeiders en bijhouden van de administratie. Hij ontving daarvoor 225 gulden per jaar en kreeg vrij gebruik van de tuinmanswoning en gebouwen die bij het herenhuis stonden, mocht groenten uit de moestuin betrekken en kreeg het gebruik van een paar stukken land.

In 1845 hertrouwde Anna met Charles le Chevalier, voogd over haar kinderen en koopman in Amsterdam. Le Chevalier nam het beheer van Tongeren op zich. Als opzichter was er nog steeds Jan Jacobs van Tongeren. In de eerste helft van 1861 was Jan enkele malen ziek. Toen bleek dat hij zijn werk niet meer aankon, hij was 65 jaar oud, moest een opvolger worden gezocht. In de naaste omgeving kon Le Chevalier de juiste man niet vinden. Toen hem ter ore kwam dat bij de heer Faas Elias in Baarn een goede kracht werkte besloot hij die te polsen en schreef op 5 juli 1861 aan Elias: „Voor mijn landgoed een Opzichter en Werkbaas nodig hebbende, is mij dezer dagen daarvoor aanbevolen zekeren de Zoete, thans tuinknecht in Uwen dienst”. Hij vroeg verder naar het gedrag en de bekwaamheden van De Zoete en merkte op dat het begin vanzelfsprekend altijd even moeilijk zal zijn. „Bezit hij echter gezond verstand, ijver en nauwgezetheid, dan zal hij even als zo menig ander beginnend, zijn weg wel weten te vinden”. Het volgend voorjaar schreef Le Chevalier aan burgemeester Van der Feltz dat hij Jan Jacobs wilde ontzien vanwege diens „Rheumatische aandoeningen”. Een antwoord van de heer Faas Elias uit Baarn is bij de ontvangen brieven niet bewaard gebleven, maar dat De Zoete een serieuze kandidaat was, blijkt uit de brief die Le Chevalier hem op 1 augustus 1862 schreef: „Daar mijn opzichter van Tongeren thans niet in staat is mij verder naar behoren de bedienen is dus de tijd daar, dat ik mij met U kan trachten te verstaan. Binnen weinige dagen zal ik U den dag opgeven, waarop ik U verzoeken zal over te komen, om een en ander te overleggen en de zaak zoo mogelijk te beklinken”. Op 13 augustus reisde De Zoete naar Amsterdam, waar hij tussen half tien en tien uur werd verwacht aan de Keizersgracht bij de Brouwersgracht. Daar werd het werk van de opzichter besproken, vertelde Le Chevalier wat hij van hem verwachtte en werd „de zaak beklonken”. Het is niet duidelijk of De Zoete vanaf dat moment met Jan Jacobs ging „meelopen”. Wel blijkt dat hij, voordat hij de functie overnam, verschillende malen op Tongeren was geweest. Het zal uit die tijd zijn, eind 1862, dat het verhaal stamt dat Kee van der Feltz-Rauwenhoff beschrijft in haar herinneringen: „Baas De Zoete was in het begin ongetrouwd op Tongeren. Hij liep dan 's zaterdags naar zijn meisje in Baarn en in de nacht van zondag op maandag weer terug naar Tongeren”. Op 24 februari 1863 verliet Jan Jacobs Tongeren en trad Gijsbertus de Zoete op 25-jarige leeftijd in functie. Vier dagen eerder was hij in Baarn getrouwd met de 22-jarige Geertje van Leersum. Hij hoefde op zaterdagavond niet meer naar Baarn te lopen, want zij betrokken de tuinmanswoning. Op 28 februari schreef Le Chevalier: „Ik heb Uwen brief ontvangen en daaruit Uwe aankomst in Tongeren gezien. In vertrouwen dat gij daar, onder Gods zegen, vele jaren tot mijne tevredenheid en Uwen eigen genoegzaam zult mogen zijn”.

De 200ste Gelderse papiermolen

In het in 1985 verschenen standaardwerk „De papiermolens in de provincie Gelderland”, komt de schrijver voor deze provincie op een totaal van 199 molens. Onlangs vond ik in Wilp de 200ste.

Op 14 juni 1752 houdt het Veluws Landgericht haar zitting in Vaassen. Als voorzitter fungeert zoals gebruikelijk de landdrost van Veluwe, L. A. Torck, Vrijheer van Rosendaal en Pectum. De Heer van Cannenburg, F. J. van Isendoorn à Blois, enkele burgemeesters van Arnhem alsmede de burgervaders van Hattem en Elburg. Landschrijver Mr W. H. Toewater completeert het geheel. Tot de behandelde zaken behoort ook de zaak tegen Ernst van de Ham. Beklaagde wordt ten laste gelegd „dat hij Gerrit Willems Stoetert zonder kennis en goedvinden van Jacob Wolbrink in zijn dienst zou hebben genomen”.

Wat is er namelijk gebeurt?

Gerrit Willems Stoetert heeft zich als knecht verhuurd bij Jacob Wolbrink, papiermaker op de Cicadellemolen te Vaassen, voor één jaar, te beginnen met Pasen 1751 en eindigende met Pasen 1752. Jacob kan echter maar kort van zijn nieuwe knecht profiteren want in de nacht van 23 op 24 juni 1751 neemt zijn werknemer de benen. Volgens baas Jacob „zonder redenen”. Nu mocht volgens artikel 8 van het reglement op de dienstboden niemand een knecht of meid in dienst nemen, zonder eerst geïnformeerd te hebben of zijn aspirant-werknemer zijn vorige dienst had uitgediend.

Wie schetst dan ook de verbazing van Jacob Wolbrink wanneer hem ter ore komt, dat zijn weggelopen werknemer bij een collega-papiermaker aan het werk is gegaan. Gerrit's nieuwe baas blijkt Ernst van de Ham te zijn. Voor de rechtbank verklaart Ernst dat hij „is een vreemdeling die uyt de provintie Overijssel is komen wonen in den verledene jaare 1751 op de papiermolen tot Wilp. Dat hij gevolgiijk in de eerste plaats als vreemd sijnde en ignorant van hetgeen op de ongeregeltheid der dienstboden in desen Quartiers is gestatueert. Dat hij hier gecomen sijnde om sijn saeke in de voorledene jaare op die papiermolen in ordre te brengen, verscheydene daghuurders heeft moeten gebruyken om bij hem te arbeyden. Dat dien Gerrit Willems Stoetert in den voorledene nasomer wel bij verweerder is gecomen om arbeydt te zoeken en sig aangedient hebbende bij verweerder in daghuur willen arbeyden”.

.....

Het verweer van werken in daghuur, dus zonder arbeidsovereenkomst, wordt door de rechtbank niet geaccepteerd en er wordt een boete opgelegd van 20 gulden.

Het verblijf van Ernst van de Ham in Wilp heeft maar kort geduurd. In 1754 treffen wij hem aan op de Geelmolen 2 in Vaassen waar hij in 1758 al weer plaats maakt voor niemand minder dan zijn bovengenoemde aanklager Jacob Wolbrink.

W. Terwel

Bron:

Rechterlijk Archief Veluwe in Rijksarchief te Arnhem. Inv. nr 258.

Belangwekkende publikatie over volksvertegenwoordigers van 1795

Het jaar 1795 vormt in de Nederlandse geschiedenis een belangrijke breuk. Er kwam een einde aan de oude Republiek der Zeven Vereenigde Nederlanden: de heersende regentenstand verdween geruisloos. De oppositiekrachten die vooral in de tweede helft van de achttiende eeuw het stadhouderlijk bewind bestookten, kregen in 1795 eindelijk de kans hun idealen tot uitvoer te brengen. Vaak is de vraag gesteld of de zittende machthebbers ook werkelijk verdwenen waren. Waren de nieuwe leiders inderdaad *homines novi*, dat wil zeggen personen die vóór 1795 niet of nauwelijks zitting hebben gehad in de vele bestuursorganen van de oude Republiek?

Een antwoord wordt gegeven in een indrukwekkend boek dat zojuist verscheen: *Homines Novi. De eerste volksvertegenwoordigers in 1795*. Alle gewestelijke volksvertegenwoordigers die in 1795 optraden in Groningen, Friesland, Drenthe, Twente, de Veluwe, Zeeland en Noord-Brabant zijn onderzocht op hun antecedenten. Vele honderden mensen die in 1795 een belangrijke of minder belangrijke rol speelden, worden in dit boek tot leven gewekt.

Het verhaal van de *homines novi* wordt voorafgegaan door een beknopte beschrijving van de bestuursinrichting van de onderzochte gewesten of provincies. Ook de gebeurtenissen in 1795 - en van de voorafgaande en volgende jaren - in die provincies worden op heldere wijze beschreven. Een algemene inleiding gaat hieraan vooraf. Een belangrijk gedeelte van de enorme hoeveelheid materiaal over deze Nederlandse Revolutie, een „keurige” revolutie zonder bloedvergieten, maar oer-Nederlands met notulen is met deze publikatie overzichtelijk in kaart gebracht. Een index op familienaam en patroniem vergroot de toegankelijkheid. Bijna tweehonderd afbeeldingen (kaarten, documenten en portretten) dragen bij tot de schildering van dit tijdvak.

Twee aspecten maken het boek tot een bijzonder produkt van een bijzonder projekt. Het is de eerste publikatie van enige omvang naar aanleiding van het komend eeuwfeest: tweehonderd jaar Bataafse Revolutie in 1995. Bovendien is hier voor het eerst het resultaat zichtbaar van een gezamenlijk historisch onderzoeksprojekt van de Rijksarchiefdienst, waaraan zeven rijksarchieven in de provincie deelnamen. Zij hebben er jaren aan gewerkt.

De oud-Rijksarchivaris in Gelderland, drs G. J. Mentink, H. C. Stol en L. Turksma hebben voor Gelderland de volksrepresentanten van het Kwartier van Veluwe in beeld gebracht. Het is een goede gedachte geweest om een aparte overdruk van de gewestelijke *Homines Novi* aan te bieden. Totaal 111 Veluwe Représentanten bezochten in 1795 één of meerdere vergaderingen van de Provisionele Représentanten van het Volk van Gelderland. Een derde daarvan nam actief deel aan het provinciale politieke werk. Sommigen van hen stootten door in de landelijke politiek bij instellingen als de Staten-Generaal, Rekenkamer of de Raad van State. Op een enkele uitzondering na was geen van de 111 volkrepresen-

tanten vóór 1795 lid of sekretaris van enig stedelijk magistraat of lid van één van de drie Gelderse ridderschappen geweest. Zij waren dus echt „nieuw” in ons gewest.

Onder de 111 Veluwe volksvertegenwoordigers treffen wij vooral personen met beroepen uit de economische en maatschappelijke dienstverlening aan, en een zeker eigendom aan land, op godsdienstig vlak een tamelijk nauwkeurige afspiegeling van de Veluwe (hervormd en katholieke) bevolking. Dat familiebanden en gezamenlijke studie of afkomst bij de vertegenwoordiging een rol speelden, wordt in deze studie duidelijk aangetoond.

Nadere informatie verkrijgbaar bij drs P. W. van Wissing, p/a Rijksarchief in Gelderland, Markt 1, 6811 CG Arnhem, tel.: 085-420148.

P. Brood, P. Nieuwland en L. Zoodsma (red.) *Homines novi*. De eerste volksvertegenwoordigers van 1795 Uitgeverij Schiphouwer en Brinkman Amsterdam 1993, Prijs f 98,50.

G. Mentink, H. C. Stol en L. Turksma *Homines novi*. De provisionele representanten uit het Kwartier van Veluwe in de Staten van Gelderland in 1795. Te verkrijgen in het Rijksarchief in Gelderland, Markt 1, 6811 GC Arnhem. U kunt dit deeltje ook afhalen of telefonisch bestellen bij het Rijksarchief: 085-420148. Prijs f 15,- (excl. porto).

Werkschema voor de archivaris van het Streekarchivariaat Noord-Veluwe

4 april 1994 – 24 juni 1994

week	datum	Hatterm	Heerde	Epe
14	04/04-08/04		verlof	
15	11/04-15/04		x	
16	18/04-22/04			x
17	25/04-29/04	x		
18	02/05-06/05	x		
19	09/05-13/05			x
20	16/05-20/05		x	
21	23/05-27/05	x		
22	30/05-03/06			x
23	06/06-10/06	x		
24	13/06-17/06	x		
25	20/06-24/06		x	

Hatterm is in principe meestal open. In Heerde kunnen genealogen die zichzelf kunnen redden met microfiches en dergelijke haast altijd terecht.

Vanwege arbeidstijdverkorting is het voor bezoek op de vrijdagen gewenst een telefonische afspraak te maken. Mensen die van ver moeten komen worden geadviseerd ook voor andere dagen even te bellen.

Telefoon Hatterm 05206-31660, Heerde 05782-9494, Epe 05780-15800.

Boekbespreking

Homines novi. De eerste volksvertegenwoordigers van 1795. Onder redactie van P. Brood, P. Nieuwland en L. Zoodsma. Amsterdam Schiphouwer en Brinkman, 1993. ISBN 90-72872-10-X. Bijna honderd gulden.

In 1795 beleefde ons land de „fluwelen” revolutie. Dit boek geeft een korte beschrijving van alle nieuwelingen die toen op het politieke kussen kwamen in de meeste provincies. Voor Gelderland is alleen de Veluwe behandeld. Het inleidende hoofdstuk van het Veluwse deel, met een korte beschrijving van de staatsinrichting van Gelre in de tweede helft van de 18de eeuw; van de patriotse woelingen in de 70-er en 80-er jaren van die eeuw; van het verloop van de revolutie zelf is zeer lezenswaardig en geeft ruimschoots literatuurverwijzingen voor wie zich verder wil oriënteren. Het platteland van Veluwe werd voor de revolutie geacht te zijn vertegenwoordigd in de Staten van Gelre door de ridderschap. Hattem deed na de revolutie aldaar op 29 januari 1795, erg zijn best het omringende platteland tot de omwenteling te brengen. Op 7 februari 1795 deed de eerste echte vertegenwoordiger van Epe zijn intrede op de Landdag, aldus het inleidende hoofdstuk op bladzijde 400. Het was Evert Vermeer. Als men echter de persoonsbeschrijving van Evert Vermeer nakijkt, blijkt hij reeds op 6 februari in Nijmegen aanwezig te zijn geweest (blz. 467). Hoe dan ook, Epe maakt haast met de revolutie en liep bij het platteland voorop, samen met Oldebroek en Doornspijk. De rest van het platteland werd in de daaropvolgende weken gesommeerd een vertegenwoordiger te zenden: een revolutie van bovenaf dus. Zelfs dat ging niet overal van harte, zodat na 21 februari een commissie van de Landdag rondging langs de ambten waar nog geen revolutie had plaatsgevonden om die alsnog te bewerkstelligen. Heerde wilde blijkbaar „bie 't oude bliev'n”, zoals in het Heerder volkslied klinkt, want daar ging de revolutie niet van harte. Deze moest vanuit Veessen en Vorchten op gang worden geholpen. Familierelaties tussen de „nieuwe mannen” waren van belang. Zo zou ds Samuel Heshusius (gedoopt Epe 1731) getrouwd zijn met de zuster (blz. 414) van Hendrik Brouwer (Epe 1739), maar het is andersom: Brouwer is getrouwd met de zuster van Heshusius, zoals iedereen zelf in het boek kan nakijken. (blz. 433). Het is overigens vreemd dat de familierelaties die op blz. 141 in de inleiding worden genoemd, niet worden herhaald bij de individuele persoonsbeschrijvingen zelf.

Aan die persoonsbeschrijvingen is nog wel wat toe te voegen. Zo moet Gerrit van Zuuk (blz. 473), waarvan de doopbeschrijving niet was gevonden, op 10 augustus 1749 te Epe zijn gedoopt, als zoon van Roelof Aerts van Suuk en Janna Vos. Wij zullen het er maar op houden dat men niet op het idee kwam om bij de „S” te kijken voor Van Zuuk. De echtgenote van Gerrit van Zuuk heette niet Overbotel, doch Overbosch. Je zou ook hotel de botel worden van al dat moeilijke oude schrift. Een overdruk van het Veluws deel van het boek is in de bibliotheek van het gemeente-archief voor raadpleging beschikbaar.

G. Kouwenhoven, streekarchivaris.

Veluwe

Archivalia: RAGld, BFA, inv.nrs. 235, 3902; RA Veluwe, inv.nrs. 868, 869 (vele akten 1785-1809).

ENGELBURG(H), Jan van

Gedoopt Veenendaal 4 maart 1745.

Godsdienstige gezindte: hervormd.

Beroepen/functies: boer; buurmeester (1789); geërfde van Veluwe 18 juni en 10 juli 1794.

Welstand: koopt voor f 1.015 huis en erf aan het Benedeneind (Gelderland); koopt voor f 800 een huis van Cornelis Slok; verkoopt voor f 1.005 een huis aan Gerrit Smit.

Representant: verschijnt op Landdag van 3 maart, 22 mei en 30 juni 1795.

Burgerlijke staat: trouwde (ondertrouw Rhenen 3 mei 1772) Cornelia van Swetseelaar

Literatuur: *Geschiedenis van Ede* dl 2, 64, 66.

Archivalia: GA. Veenendaal, 1795-1813, inv.nr. 91; gravenlegger Veenendaal: graf nr. 6 in zuidelijke uitbouw van de kerk te Veenendaal; GA Ede, inv.nrs. 94, 97; RAGld, RA Veluwe, inv.nr. 831.

ER(C)KELENS, mr François Henricus Aloysius Philippus van

Gedoopt Harderwijk 3 maart 1764.

Overleden Harderwijk 26 januari 1848.

Godsdienstige gezindte: rooms-katholiek

Opleiding: studie rechten Harderwijk 1783-1787; promotie aldaar 17 april 1787.

Beroepen/functies: lid magistraat Harderwijk 2 februari 1795-26 december 1795; heemraad zeepolder Arkemheen 1788-1835; 'declaratie...' van 26 december 1795.

Representant: compareert op landdag van 3 maart, 22 mei en 30 juni 1795, gecommitteerde ter Staten-Generaal 10 augustus 1795.

Welstand: ingeschreven in de 8-jarige heffing van 2½ % op de bezittingen (nr. 367); inkomen 1811: 8000 frs.

Burgerlijke staat: trouwde 1. Harderwijk 10 juni 1802 Maria Catharina baronesse van Heylman, geboren Bree (België) en wonend te Stoutenburg (Utrecht); trouwde 2. Harderwijk 1807 Cornelia Barbara van Tomputte, gedoopt Rotterdam 1 september 1779.

Bijzonderheden: verwant aan patricische families.

Literatuur: Zondervan, *Geschiedenis van de zeepolder Arkemheen* 45.

Archivalia: GA Harderwijk, oud-archief inv.nrs. 527-528, 628, 1459, 1518, 1572 en 1573.

EXALTO D'ALMARAS, ds Caspar Antoni Lucas

Gedoopt Hengelo (Gld.) 21 mei 1764.

Overleden Nijbroek 24 januari 1823.

Godsdienstige gezindte: hervormd.

Opleiding: student Groningen, ingeschreven 28 september 1780.

Beroepen/functies: predikant te Nijbroek, 1787-1823; landeigenaar; lid municipaliteit. **Representant:** compareert op Landdag van 3 maart 1795.

Burgerlijke staat: in 1795 nog ongehuwd; trouwde (ondertrouw Nijbroek 23 mei 1802) Carolina Willemina Jamin.

Archivalia: RAGld, Mem. van succ., kantoor Apeldoorn, gem. Nijbroek dl 2, fol. 95-96.

GAYMANS, Jan (junior)

Geboren Arnhem 19 mei 1771.

Overleden Arnhem 26 januari 1814.

Godsdienstige gezindte: hervormd, 21 juni 1778 als lidmaat aangenomen.

Opleiding: ingeschreven aan Academie te Utrecht als Arnhemmer, 1792; woonde 1790 en 1792 te Utrecht.

Beroepen/functies: secretaris municipaliteit van Arnhem, 6 mei 1795; richter van de voormalige heerlijkheid Doorwerth 1795-1801.

Representant: compareert op Landdag van 3 en 19 maart; lid commissie van financiën van Veluwe, 8 februari 1795; naar vergadering van Staten-Generaal 8 juni 1795.

Welstand: nam op 22 september 1795 met *f* 1525 als hoogste van allen deel aan negotiatie, betaalde 1812 *f* 506-14-8, mede als 'propriétaire' te Velp, behoorde tot de 600 hoogstaangeslagenen in Gelderland, in 1813 'fortune aisée', raakt bij bevrijding van Arnhem op 30 november 1813 *f* 500 kwijt.

Literatuur: Kerckamp, *Geschiedenis van Velp en Rozendaal* 284; Eysink, *Restauratie en revolutie in Arnhem* 90.

Archivalia: RAGld, BFA, inv.nrs. 4595, 4614, 5813.

GERRITSE(N), Gerrit

Geboren ca. 1748.

Overleden Heerde 15 mei 1831.

Godsdienstige gezindte: hervormd.

Beroepen/functies: koopman; ouderling Hervormde gemeente o.a. 1792-1794; geërfde van Veluwe 1795.

Representant: compareert op Landdag van 3 maart en 8 september 1795.

Welstand: verponding 1806: *f* 6.

Burgerlijke staat: trouwde Janna Jans Witte.

Archivalia: RAGld, RA Veluwe, inv.nrs. 905 en 906.

Een toevluchtsoord in bange dagen (3)

door Marca

Ongeveer een week voor Kerstmis fietste hun zoon Mannes door de bossen en werd daar aangehouden door mannen van de S.D. Zij vroegen hem om zijn persoonsbewijs, hielden dit en zeiden, dat hij dit de andere morgen in Olst kon komen halen. Of hij nu al beweerde, dat hij pas 16 jaar oud was, het hielp niets, hij was zijn persoonsbewijs kwijt.

Vader en moeder Van Essen dachten er natuurlijk niet aan, om hun zoon naar Olst te laten gaan. Maar nu was een ander gevaar ontstaan. Hun adres was bekend en bij een eventuele huiszoeking konden ook de andere jongens gegrepen worden, dus achtten zij het raadzamer, dat die beiden tijdelijk ergens anders heen gingen. Jan ging weer naar zij oom in de Laarstraat, waar ook Mannes naar toe ging en Marinus zocht een toevlucht bij zijn meisje. Toen waren Van Essen en zijn vrouw voor het eerst zonder „logé's”. Alleen Gerrit en kleine Herman waren bij hen en in het huisje waren nog steeds vijf Joden.

Toen dacht Van Essen er over, om een, nog veiliger, schuilplaats te maken. Op Eerste Kerstdag, want de tijd drong, maakte hij, geheel alleen, een gat in de kalverstal, groef naar buiten uit en kreeg een nieuwe schuilplaats van ± 2 bij 2,5 meter. Knap, wie daar een schuilplaats kon vinden.

Dezelfde dag werd de 13-jarige Gerrit ernstig ziek. Deze ziekte duurde lang en om het kind rust te bezorgen en de angst weg te nemen, die hij in zijn onderbewustzijn had, werden vóór maart door hen geen „gasten” meer aangenomen. Zo moesten zij ook twee Belgen, die uit krijgsgevangenschap waren ontvlucht en voor wie, bij hen plaats werd verzocht, weigeren.

En toen werd het maart. En daar kwam de eerste nieuwe onderduiker, namelijk Ernst de Klerk, een jongmens, wiens ouders in Indië woonden, en die in Holland zijn studie's zou voltooien. Heel lang is hij echter niet bij Van Essen geweest. Toen hij weg was, werd aan de familie Van Essen gevraagd of zij een paar „zwarte jongens” konden hebben, wat natuurlijk kon.

N. Rambonnet uit Elburg was commandant van de groep „Old Putten”, onderdeel van de verzetsbeweging. Ook zijn broer H. Rambonnet was daarvan lid. Op 13 februari 1945 deed de S.D. uit Apeldoorn een overval op de woning van genoemde heren. Deze waren beide niet thuis. Hun moeder, die op de achtergrond eveneens illegaal werk verrichtte, werd echter meegenomen, evenals N.'s verloofde, hun tuinman en nog een lid van het personeel. Deze 2 laatsten werden naar Duitsland vervoerd. N.'s verloofde kwam na 10 dagen vrij, doch mevrouw Rambonnet zat eerst 5 weken in Apeldoorn, waarna zij naar Westerbork werd vervoerd. Op 11 april, toen de Geallieerde legers reeds in het noorden en oosten van het land waren, zou zij met nog 116 andere vrouwen via Assen en Groningen naar Leeuwarden worden gebracht, doch bij Grijskerk werden zij door de Canadezen bevrijd en kon zij naar Elburg terugkeren. Het huis was door de S.D. leeggehaald en vernield en N. Rambonnet, die gezocht werd,

zocht onderdak in Epe, wat hem bij de familie Van Essen werd gegeven. Nummer 2 was de heer W. Tjeenk Willink uit Zwolle. Deze had zich ook aan het ondergrondse werk gegeven en was in 1943 bij de K.P. in Twente gekomen. Na enige tijd werd hij opgepakt door de S.D., doch wist met hulp van de marechaussee te ontkomen. Hierna werd hij rayons-verbindingsofficier van de K.P. op de Noordoostveluwe. Hieraan kwam ook plotseling een eind en hij moest onderduiken in Epe. Hij werd echter steeds opgejaagd en na nauwelijks ontkomen te zijn aan de S.D., die op zijn laatste adres een overval deden, kwam hij tenslotte bij de familie Van Essen.

Ongeveer half maart kwam weer een verzoek om huisvesting voor weer 2 „zeer zware jongens”. Ook op dit verzoek werd volmondig „ja” gezegd. Nummer 1 was de heer Daamen, onder de ondergrondse werkers, bekend als „Tonny”. Het was dezelfde, die reeds eerder bij de familie Van Essen zulk een „grondige” huiszoeking had gedaan en die natuurlijk nadien veel beter bekend was geworden met het werk van de familie Van Essen.

„Tonny” was commandant van de stootgroep, die eventueel, als het bevel daartoe kwam, het kamp van Oldebroek moest overvallen. Er was ook een munitie-depôt bij de heer Van Pelt. Dit werd verraden en in de avond en nacht van 18 op 19 december 1944 werden toen door de S.D. de volgende personen gevangen genomen: J. Daamen, mevrouw Daamen, H. Hogervorst, N. Hogervorst, G. Prinsen, B. Gerards, J. de Vos, M. Fontein, H. Aluin (twee ondergedoken Joden), S. de Vreede, B. Pannekoek, P. C. v. d. Ree, P. v. d. Ree, B. van Pelt, mevrouw Van Pelt, M. van Kleef, G. J. de Wilde en K. Couw.

Zij werden allen naar de Willem III kazerne te Apeldoorn vervoerd. De heer Daamen gaf hierover en over zijn ontsnapping de volgende bijzonderheden.

In de gevangenis werden zij verhoord en gemarteld om hen tot een bekentenis te dwingen, onder andere werden zijn vingers gebroken. Men was daar ook zeer nieuwsgierig naar een zekere „Tonny”. Doch niemand van hen wist iets van „Tonny” af. Zij loochenden allen hun bekendheid met hem. Ook aan hem zelf werd gevraagd wie „Tonny” was, doch hij kende deze persoon ook niet! De anderen werden de één voor, de andere na, na een verblijf van enkele weken naar Duitsland gedeporteerd, waar vandaan velen van hen helaas niet meer zijn teruggekomen. „Tonny” bleef en op zijn vraag, wat er met hem ging gebeuren, antwoordde men hem, dat hij als leider van een wapentransport dit toch wel kon begrijpen. Hem wachtte dus de kogel.

(Wordt vervolgd).

Voor u gelezen ...

Mengelwerk door Heinrich Gottfried Haasloop Werner.

Uitg. van de oudheidkundige vereniging „Arent thoe Boecoop” te Elburg (april 1993) nr 50.

Dit 50e nummer is een Haasloop Wernerspeciaal, geheel gewijd aan de 19e eeuwse Elburger, H. G. Haasloop Werner. De lay-out oogt 19e eeuws op

kringlooppapier. De teksten zijn oorspronkelijk, zoals ze afgedrukt werden in de Gelderse Volksalmanak. De plaatjes worden er los bijgeleverd en kunnen net als bij de Thijssse en Verkade albums in een kader tussen de tekst worden geplakt. Na een korte levensloop van de schrijver, vervolgt het boekje de beschrijving van de reeks zwerftochten die Haasloop Werner over de Veluwe maakte.

De Mothoek, Heemkundige Vereniging Nuwenspete, jaargang 10 nrs 1 en 2, met onder andere:

- De gemeente Ermelo in sociaal-economisch perspectief (1851-1914).
- De ontwikkeling van Nunspeet deel 3, volkshuisvesting.
- Ton Hoekwater, 25 jaar kunstenaarschap in Nunspeet.
- Iets, betrekkelijk de gemeente Ermelo en de zeden en gebruiken harer inwoners deel 2
- Vierhouten, hoe oud?

Stichting Regiocontact, Vecht Veluwe IJsselstreek, kwartaalblad 15e jaargang nrs 2 en 3 met onder andere:

- Het Molenhuis Dalfsen.
- Aardhuis vernoemd naar giller. Koning Willem III ontleende naam jachthuis aan bijgeloof.
- Een Veluwe beek: Kwel - Watermolens - Wegen voor de natuur - het Woud - huidig grondgebruik - Streekplan - Landschap - Geologie - Veluwe/ grondwatersysteem - Grondwaterkwaliteit.
- Historische schets van Nunspeet en de kerkgeschiedenis.
- Houtteelt op de Veluwe.
- Charles Dickens (1812-1870)
- Het Landgoed Enghuizen en Ulenpas.

Heemkunde Hattem, nr 56 met onder andere:

- Hattem en de Tweede Wereldoorlog deel 1.
- Het einde van het Franse bewind in Hattem.
- De Bataafse Revolutie in Hattem deel 1.

Heerde Historisch nrs 69 en 70

- A. J. Rook: werker van het eerste uur. Mede-oprichter van de vereniging en stuwende kracht en gangmaker bij alle activiteiten.
- Heerde en omgeving in de 80-jarige oorlog (1590-1625).
- Hermen Huiskamp, geboren 1851 te Epe, overleden 1935 te Heerde. Tussen deze data ligt een rijk leven als postbode en zijn voorgeslacht wordt uitvoerig beschreven.
- Wat veldnamen te vertellen hebben.
- Uit het dagboek van Mr Rombout Pieter Ruurds van Riemsdijk, deel 5.
- Geschiedenis van de molen De Vijt te Wapenveld.
- Heerder verwanten van een Rijssense immigrant.
- De eerste brandspuit voor Wapenveld 1871.

Het Loar (2e en 3e kwartaal 1993) met onder andere:

- Straatnamen
- Grââs Piepien (gedicht in dialect)
- De monniken.

Kroniek, Oudheidkundige Kring Voorst. 16e jaargang, nr 1.

- Uit de geschiedenis van de dorpskerk te Twello (deel 21)
- Boerderij de Oude Loïne te Wilp.

De Wijerd, jaargang 14, nr 2

- De Cicadellmolen te Vaassen. Een wat wonderlijke naam, waar tot op heden geen goede naamsverklaring voor is.
- Beken bekeken (De Winkewijert, Ugchelen). De natuur – sprengenbos – beïnvloeding door de mens – water – de historie – gegraven – papiermolen –, onze eeuwheden – een kop zonder lijf – en nu? – waardevol.
- Het Reestdal (grens Overijssel/Drenthe).
- De Koppelsprengen (Zuidwest Apeldoorn).

Alledaagse Dingen, Tijdschrift over volkscultuur in Nederland, jaargang 1 nr 3 en 4 met onder andere:

- Verboden onderwerpen. Waar komen taboes vandaan?
- Sranan/ Cultuur in Suriname.
- Verleidelijke gevels. Boek over geschilderde muurreclames.
- Wondermensen als attractie. Tentoonstelling over haarmensen en wilde-mannen.
- Tatoeages. Materiele cultuur.
- Plooien: smaakmakers in streekdracht. Tentoonstelling over kleding met een vouwtje.

Geschiedenis van Apeldoorn, van gehucht tot Koningsstad.

Vermoedelijk in het voorjaar of de vroege zomer van 793 duikt Apeldoorn (Marca Apoldro) voor het eerst in de geschreven bronnen op. Deze gebeurtenis, nu 1200 jaar geleden, is aanleiding geweest om een overzichtswerk samen te stellen over de geschiedenis van deze Veluwe gemeente. Behandeld wordt niet enkel het stedelijk gebied, ook de geschiedenis van de omliggende dorpen en buurtschappen is nadrukkelijk in het onderzoek betrokken. Hoewel het accent ligt op de laatste honderdvijftig jaar, wordt ook aan de vroegere geschiedenis in dit boek ruim aandacht besteed.

Verkrijgbaar in de boekhandel of rechtstreeks bij de Walburg Pers, postbus 4159, 7200 BD Zutphen, telefoon 05750-10522.

Onder redactie van R. M. Kemperink. 320 pagina's, rijk geïllustreerd, formaat 20,5 x 29,5 cm, gebonden met stofomslag, ISBN 906011.853.7, NUGI 641, prijs f 59,50.

Als u een artikel nader wilt bestuderen, kunt u het desbetreffende nummer ter inzage krijgen bij het secretariaat Dorpsstraat 12, Vaassen.

D. te Riele.

Inhoud

In memoriam F. Zandstra	1
Eekschillers van de Veluwe door Richard Smit	1
Straatnamen Dorpsstraat Vaassen door Jan Nienhaus	9
Gijsbertus de Zoete, bosbaas op Tongeren (1) door J. Kreffer	16
De 200ste Gelderse papiermolen door W. Terwel	19
Belangwekkende publikatie over volksvertegenwoordigers van 1795 (persbericht) (rijksarchief in Gelderland, Arnhem)	20
Werkschema voor de archivaris van het Streekarchivariaat 4 april 1994 - 24 juni 1994	21
Boekbespreking „Homines Novi” (bovengenoemd boek) door G. Kouwenhoven	22
Een toevluchtsoord in bange dagen (3) door Marca	25
Voor u gelezen ... door D. te Riele	26

